

The Impact of Economic Shocks on Family Dissolution: An Analysis of Divorce Rate Trends in Light of Iran's Macroeconomic Fluctuations (2009-2024)

Taha Ashayeri^{1✉} | Seyyed Saied Hoseynizadeh Arani²

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran. E-mail: t.ashayeri@uma.ac.ir
 2. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Ayatollah Boroujerdi University, Boroujerd, Iran. E-mail: s.s.hoseynizadeh@abru.ac.ir
-

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Keywords:
Divorce Rate,
Economic Shock,
Gini Coefficient,
Unemployment Rate,
Meta-analysis,
Family Dissolution,

ABSTRACT

In order to investigate the impact of economic disruptions on family dissolution in Iran through macroeconomic fluctuations, this study implemented quantitative meta-analysis of 45 studies (2009-2024). The Gini coefficient ($\beta=0.41$) was the most significant predictor of divorce, underscoring the critical role of income inequality. Unemployment ($\beta=0.38$) and inflation rates ($\beta=0.35$) were the next most significant predictors. The poverty rate ($\beta=0.33$), urbanization ($\beta=0.29$), household dependency ratio ($\beta=0.27$), and industrialization ($\beta=0.22$) were also significant contributing factors. Conversely, household income ($\beta=-0.31$), household head employment ($\beta=-0.25$), and economic participation rate ($\beta=-0.15$) were identified as protective factors. These findings illustrate that the stability of family institutions is directly influenced by macroeconomic policies, in addition to financial indicators. The strengthening of family foundations and the mitigation of Iran's increasing divorce rate can be achieved by reducing inequality, establishing sustainable employment, regulating inflation, and increasing real household incomes.

Cite this article: Ashayeri, T., & Hoseynizadeh Arani, S. (2025). The Impact of Economic Shocks on Family Dissolution: An Analysis of Divorce Rate Trends in Light of Iran's Macroeconomic Fluctuations (2009-2024). *Population Journal*, 31(127), 97-128.

© The Author(s).

Extended Abstract**Introduction**

The Iranian economy is faced with a variety of structural challenges, such as chronic inflation (which frequently exceeds 30%), inequality (with a Gini coefficient of approximately 0.4), and imbalanced growth across economic sectors (Central Bank of the Islamic Republic of Iran, 2023). At the same time, social indicators indicate significant changes: urbanization rates have surmounted 75%, women's economic participation has undergone substantial fluctuations, and their proportion in higher education has consistently increased (Statistical Center of Iran, 2023). The economy-divorce relationship in Iran is complexly framed by these interconnected socioeconomic developments. Nevertheless, this field continues to be plagued by substantial knowledge deficits. Initially, the majority of domestic studies have analyzed economic variables in isolation, failing to incorporate a systematic and integrated approach to the comprehensive set of economic factors that influence divorce. Secondly, quantitative evidence covering the years 2009–2024 has not been used to accurately assess the precise magnitude and direction of these variables' impact within Iran's specific context. Third, the intricate interplay between economic variables, such as the concurrent effects of inflation and unemployment or the rates of urbanization and industrialization, has not been adequately examined by scholars. This fundamental question arises in light of Iran's distinctive socioeconomic context and the identified research gaps: "Which macroeconomic indicators, such as inflation, unemployment, Gini coefficient, urbanization rate, economic participation, household income, and industrialization rate, have had a significant and predominant impact on Iran's increasing divorce trend, and what is the relative contribution of each variable in explaining the variance in divorce rates?"

Methodology

This study utilizes quantitative meta-analysis as its primary methodological framework to comprehensively synthesize the results of previous research on the correlation between divorce rates in Iran and macroeconomic indicators. The study population comprises 45 published studies (2009-2024) that investigate the influence of economic variables on divorce. The meta-analysis's total sample size is determined by secondary and macro-level data from these studies. The following criteria were used to ensure that studies were included in the meta-analysis: relevance to the research topic, possession of essential quantitative and statistical data (such as correlation coefficients, effect sizes, or p-values), ability to extract the necessary information for effect size calculation, and publication within the designated timeframe. The following criteria were used to exclude studies: inadequate transparency in methodology or results reporting, an exclusive emphasis on non-economic factors, and a lack of essential quantitative data. Systematic and targeted sampling was implemented, which involved the examination of domestic databases such as Magiran, Noormags, SID, and the Institute for Humanities and Cultural Studies. Additionally, availability sampling was implemented to augment the sample. CMA software was implemented to conduct data analysis. The meta-analysis procedure was conducted in the following order: Initially, relevant studies were identified through systematic database searches. Secondly, eligible studies were selected by applying inclusion/exclusion criteria. Thirdly, necessary data were extracted and coded from each study. Fourthly, effect sizes were calculated for individual studies. Lastly, combined effect sizes were computed using random-effects models.

Findings

Overall, the findings indicate that macroeconomic indicators, as a cohesive system, have a highly significant positive impact on the divorce rates of couples, with an effect size of

0.48 and a significance level of 0.000. The aggregate effect of all examined economic components on the rise in divorce rates is substantial. In other words, the country's general macroeconomic condition acts as a structural determinant of family stability or instability by influencing individual and familial factors. The composite and interactive character of economic factors in shaping marital behaviors is revealed by the fact that this comprehensive effect even surpasses the impact of the strongest individual variables (such as the Gini coefficient). Consequently, macroeconomic policies that mitigate poverty, inflation, unemployment, and inequality will indirectly yet significantly contribute to the stabilization of families across the country and the reduction of divorce rates.

Conclusion and Discussion

The subsequent conclusions were determined as a result of the findings:

A) Factors Contributing to Marital Dissolution

Income inequality is one of the most significant drivers of the increase in divorce rates (Gini Coefficient: 0.41, Positive & Significant). Social and economic tensions within families are exacerbated by the widespread relative poverty and the concentration of wealth among a small segment of the population, which subsequently undermines marital stability.

Unemployment Rate (Effect Size: 0.38, Positive & Significant): Unemployment, as a direct economic stressor, produces anxiety, diminished self-esteem, and familial conflicts, which ultimately lead to increased divorce rates.

Inflation Rate (Effect Size: 0.35, Positive): The financial endurance of couples is strained by the increasing cost of living and price instability, which reduces purchasing power. This financial strain, particularly in low-income households, increases the probability of divorce.

Poverty Rate (Effect Size: 0.33, Positive): The foundations of family stability are weakened by the experience of poverty, which is defined by limited resources, inadequate access to essential services, and a sense of hopelessness.

Urbanization Rate (Effect Size: 0.29, Positive): The transition to urban environments, which provides greater economic opportunities, also contributes to higher divorce rates by weakening traditional family support networks, expanding the pool of potential alternative partners, and changing traditional values.

Household Dependency Ratio (Effect Size: 0.27, Positive): The likelihood of tension and, as a result, divorce is increased when the breadwinner is under financial and psychological pressure due to a greater number of dependents in the household.

Industrialization Rate (Effect Size: 0.22, Positive): Despite its positive economic impact, structural shifts in the economy and the transition of labor to the industrial sector can indirectly affect family instability by altering social interactions, increasing temporary contracts and remote work, and changing employment patterns.

B) Factors Promoting Stability and Resilience

Household Income (Effect Size: -0.31, Negative & Significant): The divorce rate is significantly reduced by an increase in household income. Access to healthcare, education, and recreational services is facilitated by a higher income, which fosters a more tranquil environment for family interactions.

Employment of the household head (Effect Size: -0.25, Negative): The household head's stable employment, regardless of gender, is essential for the reduction of divorce rates. This is due to the fact that it provides a consistent income, enhances self-confidence, and reduces financial dependency.

Economic Participation Rate (Effect Size: -0.15, Negative & Significant): The divorce rate is stabilized by the general participation of the population in the labor market, which is a macro-level indicator.

تأثیر شوک‌های اقتصادی بر انحلال خانواده؛ تحلیل روند نرخ طلاق در پرتو

نوسانات کلان اقتصادی ایران (۱۳۸۸-۱۴۰۳)

طاها عشایری^۱ | سید سعید حسینی زاده آرانی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه:

t.ashayeri@uma.ac.ir

۲. استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی، بروجرد، ایران. رایانامه:

s.s.hoseynizadeh@abru.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی-پژوهشی	این پژوهش به روش فراتحلیل کمی و بررسی ۴۵ مطالعه در بازه زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۳ به بررسی تأثیر شوک‌های اقتصادی بر انحلال خانواده (نرخ طلاق) در ایران در پرتو نوسانات کلان اقتصادی طی این بازه زمانی پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد ضریب جینی با اثر ۰۰۴۱ قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده طلاق است که نقش تعیین‌کننده نابرابری درآمدی را نشان می‌دهد. نرخ بیکاری با اثر ۰۰۳۸ و نرخ تورم با اثر ۰۰۳۵ به‌ترتیب در رده‌های بعدی قرار گرفتند. از دیگر عوامل افزایش‌دهنده نرخ فقر با اثر ۰۰۳۳، بار تکفل خانوار با اثر ۰۰۲۷، نرخ شهرنشینی با اثر ۰۰۲۹ و نرخ صنعتی شدن با اثر ۰۰۲۲ بودند؛ درمقابل، میزان درآمد خانوار با اثر ۰۰۳۱، اشتغال سرپرست خانوار با اثر ۰۰۲۵ و نرخ مشارکت اقتصادی با اثر ۰۰۱۵- مهم‌ترین عوامل بازدارنده طلاق شناسایی شدند. براساس این نتایج، سیاست‌های کلان اقتصادی نه‌تنها بر شاخص‌های مالی، بلکه بر ثبات و پایداری نهاد خانواده تأثیر مستقیم دارند. کاهش نابرابری، ایجاد اشتغال پایدار، کنترل تورم و افزایش سطح درآمد واقعی خانوارها به کاهش نرخ طلاق و تقویت بنیان خانواده در ایران می‌انجامد و در آینده از روند افزایشی نرخ طلاق زوجین جلوگیری می‌شود.
کلیدواژه‌ها: انحلال نهاد خانواده، شوک اقتصادی، ضریب جینی، فراتحلیل، نرخ طلاق، نرخ بیکاری.	
استناد: عشایری، طاها و حسینی‌زاده آرانی، سید سعید (۱۴۰۴). تأثیر شوک‌های اقتصادی بر انحلال خانواده؛ تحلیل روند نرخ طلاق در پرتو نوسانات کلان اقتصادی ایران (۱۳۸۸-۱۴۰۳). فصلنامه جمعیت، ۳۱ (۱۳۷)، ۹۷-۱۲۸.	
© نویسندگان	

مقدمه

افزایش طلاق و شیوع روزافزون تجرد نشان می‌دهد ازدواج‌ها در جوامع مدرن پسا صنعتی در حال ناپایداری شدن هستند (رالی و سوینی، ۲۰۲۰). طلاق یکی از شاخص‌های اصلی گسست خانوادگی و پدیده‌ای چندبعدی است که در تعامل پیچیده عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ریشه دارد. این روند صعودی تأثیرات عمیقی بر ساختار خانواده، سلامت روانی اعضا و بهزیستی کودکان برجای می‌گذارد. براساس نظریه فشار اقتصادی، نابسامانی‌های اقتصادی مانند تورم و بیکاری، با ایجاد استرس مالی و محدود کردن منابع تعارضات زناشویی را تشدید می‌کنند و کیفیت زندگی را کاهش می‌دهند که این امر در نهایت به افزایش طلاق می‌انجامد (کانگر و همکاران، ۱۹۹۰). این فشار می‌تواند به صورت مستقیم، از طریق کاهش رضایت از زندگی یا غیرمستقیم با افزایش رفتارهای پرخطر مانند خشونت خانگی یا سوء مصرف مواد، عمل کند. نظریه استقلال اقتصادی بر این باور است که افزایش مشارکت اقتصادی و استقلال مالی زنان، به ویژه با بهبود فرصت‌های شغلی و تحصیلی، تمایل آنان را برای ترک ازدواج‌های ناموفق افزایش می‌دهد (بکر، ۱۹۸۱). برخی تحقیقات رابطه‌ای مثبت میان بیکاری و طلاق (اشنایدر، ۲۰۲۳) و برخی رابطه‌ای معکوس میان رکود اقتصادی شدید و نرخ طلاق، به دلیل هزینه‌های زیاد طلاق را گزارش داده‌اند (تاناکا و چن، ۲۰۲۲). پدیده جهانی شدن و تحولات ساختاری، مانند شهرنشینی شتابان و صنعتی شدن، الگوهای خانوادگی را تغییر داده است؛ همچنین شهرنشینی با تضعیف شبکه‌های حمایتی سنتی و افزایش فردگرایی می‌تواند بر نرخ طلاق تأثیر بگذارد. در همین راستا، «شاخص فلاکت» (مجموع نرخ تورم و بیکاری) به منزله نماگر کلان از فشار اقتصادی بر خانوارها، در کانون توجه برخی محققان در سال‌های اخیر قرار گرفته است (انجمن پترسون، ۲۰۲۴). در بافت ایران، شواهد میدانی حاکی از آن است که نرخ طلاق در دو دهه اخیر روندی پرشتاب داشته؛ به گونه‌ای که در برخی استان‌ها نسبت طلاق به ازدواج به مرز ۴۰ درصد نزدیک شده است (سازمان ثبت‌احوال کشور، ۱۴۰۲). هم‌زمان، اقتصاد ایران نیز با چالش‌های ساختاری متعددی از جمله تورم مزمن (اغلب بالای ۳۰ درصد)، نرخ بیکاری دورقمی به ویژه میان تحصیل کرده‌ها، نابرابری فزاینده درآمدی (ضریب جینی حدود ۰۰۴) و رشد نامتوازن بخش‌های اقتصادی روبه‌رو بوده است (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲). از سوی دیگر، شاخص‌های اجتماعی تحولات عمیقی را نشان می‌دهند؛ نرخ شهرنشینی از مرز ۷۵ درصد گذشته است، مشارکت اقتصادی زنان با نوسانات زیادی همراه بوده و سهم زنان در آموزش عالی به طور پیوسته افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۲). این تحولات اقتصادی-اجتماعی در کنار یکدیگر بستری پیچیده را برای بررسی رابطه اقتصاد و طلاق در ایران فراهم می‌کنند؛ با

وجود این، خلأهای دانشی متعددی در این حوزه وجود دارد: ۱. بیشتر مطالعات داخلی به بررسی جداگانه متغیرهای اقتصادی پرداخته‌اند و نگاهی نظام‌مند و یکپارچه به مجموعه عوامل اقتصادی مؤثر بر طلاق نداشته‌اند. ۲. شدت و جهت تأثیر این متغیرها در بافت ایران به‌صورت دقیق و مبتنی بر شواهد کمی در بازه زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۳ اندازه‌گیری نشده است. ۳. تعامل پیچیده میان متغیرهای اقتصادی (مانند تأثیر هم‌زمان تورم و بیکاری، شهرنشینی و نرخ صنعتی شدن) کمتر مدنظر قرار گرفته است. با توجه به بستر اقتصادی-اجتماعی ویژه ایران و خلأهای تحقیقات شناسایی شده، این پرسش اساسی مطرح می‌شود که کدام یک از شاخص‌های کلان اقتصادی شامل تورم، بیکاری، ضریب جینی، نرخ شهرنشینی، مشارکت اقتصادی، درآمد خانوار و نرخ صنعتی شدن تأثیر معنادار و غالبی بر روند فزاینده طلاق در ایران دارد و سهم نسبی هریک از این متغیرها در تبیین واریانس نرخ طلاق چگونه است؟

پیشینه پژوهش

الف) خارجی

آدیخانو و علیو (۲۰۲۴) در تحقیق خود شاخص‌های رشد اقتصادی، بیکاری و نرخ تورم را به‌منزله معیارهای اصلی عملکرد کلی اقتصاد کلان برای سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۲ با استفاده از روش ARDL بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد تورم و نرخ بیکاری بر نرخ طلاق در آذربایجان تأثیر داشته است. اگرچه نرخ رشد اقتصادی تأثیر زیادی بر نرخ طلاق ندارد، تحقیقات بیان‌کننده تأثیر مثبت بر ازدواج‌ها و تأثیر کاهشی بر طلاق در کشورند. نرخ تورم و بیکاری بیشتر نرخ طلاق را افزایش می‌دهد. نرخ بیکاری تأثیر منفی قابل‌توجهی بر تعداد ازدواج‌ها در آذربایجان دارد. روند صعودی نرخ طلاق موضوع مهمی در گفتمان عمومی و مشکلی اجتماعی در کشور است. اشناپدر و هستینگز (۲۰۱۵) و بیل (۲۰۲۴) بیان کردند رکود اقتصادی در ایالات متحده بر بسیاری از خانواده‌ها تأثیر منفی گذاشته و به شکست‌های زیاد زناشویی منجر شده است؛ زیرا بسیاری از خانواده‌ها به‌دلیل مشکلات اقتصادی نمی‌توانند نیازهای اولیه خود را برآورده کنند. آلولا و همکاران (۲۰۲۰) ارتباط میان نرخ طلاق، درآمد سرانه و نرخ بیکاری را با استفاده از داده‌های پنل از ۳۳ کشور عضو OECD در بازه زمانی ۱۹۹۵-۲۰۱۶ بررسی کردند. مدل آن‌ها تأثیر منفی فراوان درآمد سرانه بر نرخ طلاق در درازمدت را نشان داد؛ علاوه‌براین، بیان کرد که افزایش سطح بیکاری زنان با کاهش نرخ طلاق هم‌بستگی دارد؛ درحالی‌که افزایش بیکاری مردان افزایش نرخ طلاق را در درازمدت پیش‌بینی می‌کند. گونزالس-وال و مارسن (۲۰۱۸) با استفاده از پنل ۱۹۹۱-۲۰۱۲ متشکل از ۲۹ کشور اروپایی

چگونگی ارتباط تعداد طلاق‌ها با چرخه تجاری را بررسی کردند. تحقیقات آن‌ها وجود رابطه منفی میان نرخ بیکاری و طلاق را تأیید و به رفتار موافق چرخه‌ای اشاره می‌کند.

(ب) داخلی

پژوهش‌های داخلی بعد از مشخص کردن ملاک ورود و خروج برای تحلیل و پردازش همراه با متغیرهای اصلی در جدول ۱ ذکر شده‌اند.

جدول ۱. پیشینه تحقیق

نویسنده (سال)	سال اجرا	فرد داده	فاصله زمانی	روش	نوع نمونه‌گیری	رشته پژوهشی	فرد	موضوع
فرهادیان و فرهادیان (۱۴۰۳)	۱۴۰۳	داده ثانویه استانی	۱۳۸۳ - ۱۴۰۳	کمی + پیمایش	دردسترس	روان‌شناسی	مقاله کنفرانسی	نرخ بیکاری، تورم، ضریب جینی، نرخ ارز و درآمد سرانه
همتی و حیدری (۱۴۰۳)	۱۴۰۳	۱۱۹ زوجین	مقطعی	کمی + پیمایش	دردسترس	جامعه‌شناسی	علمی- پژوهشی	مسائل مالی، درآمد، بیکاری و مسائل اقتصادی
گلدانی و زعفرانچی (۱۴۰۳)	۱۴۰۳	داده ثانویه استانی	۱۳۶۰ - ۱۳۹۶	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	علمی- پژوهشی	بیکاری، تولید ناخالص داخلی، تورم و ضریب جینی
اعمی بنده قرایی و همکاران (۱۴۰۲)	۱۴۰۲	داده ثانویه استانی	۱۴۰۰ - ۱۳۷۰	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	علمی- پژوهشی	بین بیکاری، تورم، مشارکت زنان و طلاق
فزون و کاشیان (۱۴۰۲)	۱۴۰۲	داده ثانویه استانی	۱۳۶۲ - ۱۳۹۹	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	علمی- پژوهشی	بیکاری، ضریب جینی مشارکت اقتصادی زنان، رشد درآمد سرانه، شهرنشینی و رشد اجاره مسکن
فزون (۱۴۰۱)	۱۴۰۱	داده ثانویه استانی	۱۳۶۲ - ۱۳۹۹	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان‌نامه ارشد	مشارکت اقتصادی زنان، رشد درآمد سرانه، شهرنشینی و رشد کرایه مسکن
حجی‌زاده بهمدی (۱۴۰۱)	۱۴۰۱	داده ثانویه استانی	۱۳۸۸ - ۱۳۹۶	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان‌نامه ارشد	بیکاری، تولید ناخالص داخلی، شهرنشینی، تحصیلات، تورم، ضریب جینی و نرخ افزایش اجاره مسکن

نویسنده (سال)	سال اجرا	نوع داده	فاصله زمانی	روش	نمونه برداری	رشته نویسنده	نوع بسند	موضوع اصلی
ایمانزاده و همکاران (۱۴۰۰)	۱۴۰۰	زوجین	مقطعی	کمی + پیمایش	دردسترس	روان شناسی	علمی- پژوهشی	تحصیلات پایین، سابقه تحصیلات بالاتر، وابستگی درآمدی، درآمد پایین تر زوجه و خانواده پرجمعیت پدری
دری نجفزاده و همکاران (۱۴۰۰)	۱۴۰۰	مقطعی	۱۳۹۷	کمی + پیمایش	دردسترس	اقتصاد	علمی- پژوهشی	وضعیت اشتغال، هزینه، درآمد و شهرنشینی
میلا علمی (۱۳۹۹)	۱۳۹۳	۱۸۰۸۸ خانوار	مقطعی	کمی + پیمایش	در دسترس	اقتصاد	علمی- پژوهشی	اندازه خانوار، اشتغال سرپرست خانوار و باسواد او و درآمد خانوار
محموددانی (۱۳۹۹)	۱۳۹۹	داده ثانویه استانی	۱۳۹۰-۱۳۹۸	کمی + پیمایش	هدفمند	جامعه شناسی	علمی- پژوهشی	بیکاری مردان، میزان بیکاری زنان، نسبت جمعیت و تحصیلات دانشگاهی
سمواتیان (۱۳۹۹)	۱۳۹۹	داده ثانویه استانی	۱۳۷۰-۱۳۹۷	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	پایان نامه ارشد	نرخ تورم و نرخ بیکاری
ملفت و همکاران (۱۳۹۹)	۱۳۹۹	داده ثانویه استانی	۱۳۸۳-۱۳۹۳	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	علمی- پژوهشی	سطح تحصیلات زنان، استقلال اقتصادی، سن ازدواج، شهرنشینی، تراکم جمعیت و میزان بیکاری
سادات بنی هاشمی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳۹۸	داده ثانویه استانی	۱۳۹۵	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	علمی- پژوهشی	وضع فعالیت، وضع مالکیت واحد مسکونی خانوار، متراژ واحد مسکونی، نوع سرپرستی خانوار، وضع سواد، وضع تحصیل و تعداد سال های تحصیل
قائمی اصل و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳۹۸	داده ثانویه استانی	۱۳۴۸-۱۳۹۵	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	علمی- پژوهشی	نرخ بیکاری، وضعیت شغلی، رشد تولید ناخالص داخلی و نرخ باسواد

نویسنده (سال)	سال اجرا	فرد داده	فاصله زمانی	روش	نمونه‌گیری	رشته نویسنده	فرد بسند	موضوع اصلی
عسکری ندوشن (۱۳۹۸)		داده ثانویه استانی	۱۳۶۵- ۱۳۹۵	کمی + پیمایش	هدفمند	جمعیت‌شنا سی	علمی- پژوهشی	تحصیلات، وضعیت شغلی (بیکار، غیرفعال و شاغل)، محل سکونت، سطح تحصیلات، موقعیت اقتصادی-اجتماعی و وضعیت فعالیت
دلیری (۱۳۹۸)	۱۳۹۸	داده ثانویه استانی	۱۳۸۵- ۱۳۹۵	کمی + پیمایش	هدفمند	روان‌شناسی	علمی- پژوهشی	تورم، اشتغال، عدالت اقتصادی و اجتماعی
مجدزاده و زینل‌زاده (۱۳۹۷)	۱۳۹۷	داده ثانویه استانی	۱۳۵۹- ۱۳۹۴	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	علمی- پژوهشی	درآمد سرانه، شاخص فلاکت، شهرنشینی، هزینه خانوار، بیکاری و فقر
سادات بنی‌هاشمی (۱۳۹۷)	۱۳۹۷	داده ثانویه استانی	۱۳۹۰- ۱۳۹۷	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	علمی- پژوهشی	نسبت شهرنشینی، میزان باروری کل، نسبت جنسی، میانگین درآمد خانوارهای شهری، نسبت زنان متأهل دارای تحصیلات عالی و ضریب جینی
محمدی (۱۳۹۷)	۱۳۹۷	داده ثانویه استانی	مقطعی	کمی + پیمایش	در دسترس	اقتصاد	پایان‌نامه ارشد	بعد خانوار، وضع شغلی، باسواد و سرپرست خانوار
درگاهی و همکاران (۱۳۹۷)	۱۳۹۷	داده ثانویه استانی	۱۳۸۶- ۱۳۹۴	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	مقاله پژوهشی	تحصیلات زنان، کاهش مشقت اقتصادی و ثبات بیشتر خانواده
عزیززاده (۱۳۹۶)	۱۳۹۶	داده ثانویه استانی	۱۳۵۱- ۱۳۹۴	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان‌نامه ارشد	بیکاری، تورم، رشد مخارج خانوار، مشارکت اقتصادی، نرخ شهرنشینی، رشد تولید ناخالص داخلی، اجاره‌بهای مسکن و سطح درآمد
فمال‌جو و همکاران (۱۳۹۶)	۱۳۹۶	داده ثانویه استانی	۱۳۶۳- ۱۳۹۲	کمی + پیمایش	دردسترس	جامعه‌شناسی	علمی- پژوهشی	نرخ بیکاری، نابرابری درآمدی، نرخ تورم، نسبت شهرنشینی و بار تکفل

نویسنده (سال)	سال اجرا	نوع داده	فاصله زمانی	روش	نمونه نگیزی	رشته پیسنده	فرد بسند	موضوع
مشق (۱۳۹۱)	۱۳۹۵	داده ثانویه	۱۳۷۴ - ۱۳۹۴	کمی + پیمایش	دردسترس	جمعیت‌شنا سی	علمی- پژوهشی	بیکاری، تحصیلات، میزان درآمد و صنعتی
نوابخش (۱۳۹۵)	۱۳۹۵	داده ثانویه استانی	۱۳۸۴ - ۱۳۹۴	کمی + پیمایش	دردسترس	جامعه‌شناسی	علمی- پژوهشی	نرخ بیکاری، نابرابری درآمدی، نرخ تورم، نسبت شهرنشینی و فقر
دیپول و همکاران (۱۳۹۵)	۱۳۹۵	داده ثانویه استانی	۱۳۶۰ - ۱۳۹۲	کمی + پیمایش	دردسترس	علوم اجتماعی	علمی- پژوهشی	نرخ باسواد، میزان اشتغال در بخش صنعت، امید به زندگی، دسترسی به زیرساخت‌های توسعه‌ای، بیکاری و فقر
شاروبندی و همکاران (۱۳۹۵)	۱۳۹۵	داده ثانویه استانی	۱۳۸۸ - ۱۳۹۲	کمی + پیمایش	دردسترس	علوم انتظامی	علمی- پژوهشی	بیکاری، فقر و مشکلات مالی
شکری قره‌لر (۱۳۹۵)	۱۳۹۵	داده ثانویه استانی	۱۳۷۳ - ۱۳۹۲	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	پایان‌نامه ارشد	بیکاری، فقر و نابرابری درآمدی و صنعتی شدن
دلدار و فلاحی (۱۳۹۵)	۱۳۹۵	داده ثانویه استانی	۱۳۸۱ - ۱۳۹۱	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	پایان‌نامه ارشد	توسعه اقتصادی، بیکاری، درآمد و تورم
صادقی (۱۳۹۵)	۱۳۹۵	۱۹۰۱۳ ۷ مقطعی		کمی + پیمایش	دردسترس	علوم اجتماعی	علمی- پژوهشی	تحصیلات، بیکاری، درآمد، بی‌ثباتی شغلی و فقر
شهودی خنجا (۱۳۹۴)	۱۳۹۴	داده ثانویه استانی	۱۳۸۶ - ۱۳۹۰	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان‌نامه ارشد	نرخ مشارکت زنان، بازار کار، هزینه آموزش و تحصیل، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و تورم
کشانی قاسمی (۱۳۹۴)	۱۳۹۴	مقطعی	۳۱۰ زوج	کمی + پیمایش	تصادفی دردسترس	جمعیت‌شنا سی	پایان‌نامه ارشد	تعداد فرزندان، بعد خانوار، درآمد، هزینه زندگی، رفاه مادی، وضعیت سکونت، ثروت خانواده، شغل و تحصیلات
صانعی قالیباف (۱۳۹۴)	۱۳۹۴	داده ثانویه استانی	۱۳۸۴ - ۱۳۹۳	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان‌نامه ارشد	نرخ بیکاری، مخارج مصرفی خانوار و بار تکفل

نویسنده (سال)	سال اجرا	فرد داده	فاصله زمانی	روش	نمونه‌گیری	رشته نویسنده	فرد بسند	موضوع
بیرانوند (۱۳۹۴)		داده ثانویه استانی	۱۳۷۴-۱۳۹۳	کمی + پیمایش	هدفمند	علوم اجتماعی	پایان نامه ارشد	تورم، بیکاری، نابرابری درآمدی و فقر
نوابخش و همکاران (۱۳۹۴)	۱۳۹۴	داده ثانویه استانی	۱۳۹۰	کمی + پیمایش	هدفمند	جامعه‌شناسی	مقاله پژوهشی	شهرنشینی، بعد خانوار، نرخ اشتغال و تحصیلات
موسوی و همکاران (۲۰۱۴)	۱۳۹۳	داده ثانویه استانی	۱۹۷۴-۲۰۰۶	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	مقاله پژوهشی	بیکاری، تورم، نرخ صنعتی شدن، بار تکفل، فقر، بی‌سوادی و هزینه خانوار
سروش (۱۳۹۳)	۱۳۹۳	داده ثانویه استانی	۱۳۸۵-۱۳۹۰	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان نامه ارشد	بعد خانوار، بیکاری، تورم، میزان شهرنشینی و اشتغال زنان
نصرالهی و همکاران (۱۳۹۲)	۱۳۹۲	داده ثانویه استانی	۱۳۸۱-۱۳۸۶	کمی + پیمایش	هدفمند	روان‌شناسی	علمی-پژوهشی	بیکاری، نرخ باسوادی زنان و شهرنشینی
روشنفکر و همکاران (۲۰۱۲)	۱۳۹۱	داده ثانویه استانی	۱۹۷۶-۲۰۰۶	کمی + پیمایش	هدفمند	رفاه اجتماعی	علمی-پژوهشی	هزینه‌های زندگی، درآمد سرانه، نابرابری درآمدی، میانگین سطح تحصیلات، نرخ فقر و بیکاری
عسگری و بادپا (۱۳۹۱)	۱۳۹۱	داده ثانویه استانی	۱۳۸۳-۱۳۹۰	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	علمی-پژوهشی	نوسانات درآمدی خانوار، نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی، شاخص مسکن، نرخ سواد و نسبت شهرنشینی
فرخی‌فر (۱۳۹۱)	۱۳۹۱	داده ثانویه استانی	۱۳۸۷-۱۳۸۹	کمی + پیمایش	هدفمند	اقتصاد	پایان نامه ارشد	نرخ بیکاری، نرخ تورم، متوسط هزینه ناخالص خانوارهای شهری و نرخ شهرنشینی
فیض‌پور و شاکری حسین‌آباد (۱۳۹۹)	۱۳۹۹	داده ثانویه استانی	۱۳۸۴-۱۳۹۳	کمی + پیمایش	دردسترس	اقتصادی	مقاله پژوهشی	توسعه‌یافتگی، بازار کار زنان، سهم اشتغال، بیکاری و درآمد
محمودبانی و خدامرادی (۱۳۸۹)	۱۳۸۹	داده ثانویه استانی	۱۳۸۵	کمی + پیمایش	تمام شماری	جامعه‌شناسی	مقاله پژوهشی	اشتغال، توسعه، تحصیلات و بعد خانوار

نویسنده (سال)	سال اجرا	نوع داده	فاصله زمانی	روش	نمونه گیری	رشته نویسنده	نوع سند	منبع اصلی
موسایی و همکاران (۱۳۸۸)	۱۳۸۸	داده ثانویه استانی	۱۳۵۳-۱۳۸۵	کمی + پیمایش	هدفمند	جامعه‌شناسی	مقاله پژوهشی	سواد، شهرنشینی، هزینه خانوار، درآمد سرانه و ضریب جینی

چارچوب نظری

مبانی مفهومی طلاق

طلاق^۱ به‌طور کلی به معنای انحلال قانونی ازدواج ثبت‌شده است. سازمان ملل متحد (۲۰۲۱) طلاق را «فرایند حقوقی و اداری قطع رسمی رابطه زناشویی بین دو نفر، مطابق با قوانین مدنی یا مذهبی یک کشور» تعریف می‌کند. این تعریف شامل هرگونه روابط قانونی است که از طریق دادگاه یا مراجع رسمی صورت می‌گیرد و به پایان وضعیت قانونی ازدواج منجر می‌شود. گود (۱۹۹۳) طلاق را «واکنشی ساختاری به تغییرات در نقش‌های جنسیتی، استقلال فردی و انتظارات از خانواده» توصیف می‌کند. این واکنش با گذار از خانواده‌های سنتی مبتنی بر تعهد مطلق، به سمت خانواده‌های نوین مبتنی بر رضایت فردی به گزینه‌ای مشروع و قانونی تبدیل شده است. در روان‌شناسی آمیتو (۲۰۰۰) طلاق «فرایندی پویا و چندمرحله‌ای» است که تنها به صدور حکم دادگاه محدود نمی‌شود، بلکه شامل فروپاشی عاطفی، جدایی رفتاری و درنهایت انحلال قانونی است. طلاق رویدادی لحظه‌ای نیست، بلکه محصول زنجیره‌ای بلند از تنش‌ها، ناهمخوانی‌ها و تغییرات نقش است (آمیتو، ۲۰۰۰). براساس مطالعات بین‌المللی طلاق تنها به‌صورت «قانونی» وجود ندارد، بلکه ابعاد متعددی دارد که ممکن است مستقل از هم رخ دهند. والرشتاین و بلکسلی (۱۹۸۹) پنج گونه اصلی طلاق را شناسایی کرده‌اند:

الف) طلاق قانونی:^۲ این نوع شکستن رابطه زناشویی از طریق فرایند قضایی است. در این حالت، تمام حقوق و تکالیف قانونی از جمله تقسیم اموال، حضانت فرزندان و نفقه به‌صورت رسمی تعیین می‌شود.

ب) طلاق عاطفی:^۳ وقتی یکی یا هر دو طرف از نظر عاطفی از خود دیگری فاصله می‌گیرند، حتی قبل از جدایی فیزیکی یا قانونی طلاق عاطفی رخ داده است. گوتمن این گونه را «مرگ عشق» می‌نامد و آن را با افزایش رفتارهای منفی مانند طعنه، بی‌احترامی و سکوت گسترده

1. Divorce

2. Legal Divorce

3. Emotional Divorce

تشخیص می‌دهد. این نوع طلاق اغلب سال‌ها قبل از طلاق قانونی آغاز می‌شود (گوتمن، ۱۹۹۴).

ج) طلاق اجتماعی:^۱ در این گونه، زوجین دیگر به‌منزله واحدی اجتماعی (برای مثال در جشن‌ها، دیدار با خانواده یا شبکه‌های دوستی) عمل نمی‌کنند. آن‌ها ممکن است همچنان در یک خانه زندگی کنند (به‌دلیل مسائل مالی یا فرزندان)، اما شبکه‌های اجتماعی خود را جدا می‌کنند (بوث و جانسون، ۱۹۸۸).

د طلاق اقتصادی:^۲ این نوع زمانی رخ می‌دهد که زوجین منابع مالی خود را از هم جدا می‌کنند؛ یعنی حساب‌های بانکی، مدیریت بودجه و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی را به‌صورت مستقل انجام می‌دهند (هاچسلیلد، ۱۹۸۹). در جوامعی که زنان به بازار کار وارد می‌شوند، این جدایی اقتصادی زمینه‌ساز استقلال زنان و درنهایت افزایش طلاق است؛ البته در شرایطی که قدرت تصمیم‌گیری متعادل نباشد.

ه) طلاق فیزیکی:^۳ جدا شدن محل سکونت زوجین بدون آنکه حتماً طلاق قانونی صورت گرفته باشد. این حالت در جوامعی شایع است که طلاق در آن‌ها از نظر فرهنگی یا مذهبی مجاز نیست (دی‌گرف و کالمیجن، ۲۰۰۶).

نظریه تصمیم‌گیری عقلانی و مدل سود-هزینه

نظریه تصمیم‌گیری عقلانی یکی از مبانی روش‌شناختی و نظری اصلی در علوم اجتماعی مدرن است. این نظریه را گری بکر در دهه ۱۹۶۰ به حوزه اقتصاد خانواده وارد کرد. رفتارهای انسانی از جمله ازدواج، طلاق، تولید مثل و سرمایه‌گذاری در فرزندان را می‌توان به‌کمک اصول اقتصاد خرد و روش «انتخاب عقلانی» تحلیل کرد. بکر (۱۹۹۱) طلاق را «تصمیمی اقتصادی ناشی از تحقق نیافتن انتظارات از ازدواج» می‌داند. براساس مدل «سود-هزینه» اگر منافع حاصل از ادامه ازدواج کمتر از هزینه‌های آن (مثل تنش، بی‌ثباتی و فشار مالی) باشد فرد به‌سمت طلاق حرکت می‌کند. این رویکرد به خروج طلاق از چارچوب اخلاقی می‌انجامد و به‌منزله انتخابی عقلانی تفسیر می‌شود (بکر، ۱۹۹۱). براساس این نظریه، افراد با وجود محدودیت‌های منابع (زمان، درآمد و اطلاعات) تصمیم‌هایی می‌گیرند که منافع ناخالص خود را حداکثر کنند. در این چارچوب، ازدواج «قرارداد اقتصادی» میان دو فرد است که در آن هر طرف انتظار دارد از تعامل متقابل شامل تقسیم کار، به‌اشتراک‌گذاری منابع، حمایت عاطفی و امنیت اجتماعی سود ببرد؛ درمقابل

1. Social Divorce

2. Economic Divorce

3. Physical Divorce

طلاق زمانی رخ می‌دهد که «هزینه‌های ادامه رابطه» (مانند تنش‌های روانی، بی‌ثباتی مالی و ناسازگاری ارزشی) از «منافع حاصل از آن» (ثبات، رضایت عاطفی و سرمایه اجتماعی) پیشی بگیرد. این تفکر سبب خروج طلاق از چارچوب اخلاقی، دینی یا احساسی می‌شود و آن را به تصمیمی راهبردی و سازگار با منطق اقتصادی تبدیل می‌کند. این نظریه در سال‌های اخیر با توسعه مفاهیمی مانند هزینه فرصت طلاق و سود حاشیه‌ای زناشویی غنی‌تر شده است. زنان با درآمد بیشتر هزینه فرصت طلاق را کمتر احساس می‌کنند؛ نه به این دلیل که تمایل بیشتری به جدایی دارند، بلکه چون امکان استقلال مالی پس از طلاق را دارند (لوندبرگ و پولاک، ۲۰۰۵). در کشورهایی با درآمد خانوار پایین، نرخ بیکاری بالا و سیستم‌های حمایتی ضعیف، نرخ طلاق به شدت از شرایط اقتصادی تأثیر می‌پذیرد (بانک جهانی، ۲۰۱۸؛ سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، ۲۰۲۰). وقتی سودهای اقتصادی ازدواج (مانند ثبات درآمد و سکونت امن) از بین می‌روند، رابطه «سرمایه‌گذاری ناکارآمد» به شمار می‌آید و طلاق محتمل‌تر می‌شود.

نظریه بی‌نهادی شدن ازدواج

نظریه بی‌نهادی شدن ازدواج را اندرو چرلین (۲۰۰۴) مطرح کرد و تحولی بزرگ در درک جامعه‌شناسی ازدواج به وجود آورد. در جوامع غربی پس از جنگ جهانی دوم، ازدواج از یک نهاد اجتماعی، یعنی الگوی رفتاری نیرومند، همگانی و الزام‌آور به رابطه‌ای شخصی و فردگرا تبدیل شده است. در این گذار، ازدواج دیگر بر پایه تعهد عمومی، نقش‌های جنسیتی ثابت و فشارهای اجتماعی استوار نیست، بلکه بر رضایت عاطفی، رشد شخصی و تحقق خود مبتنی است. چرلین (۲۰۰۹) دو مرحله را در این فرایند شناسایی می‌کند:

۱. ازدواج عشق‌محور که در قرن بیستم شکل گرفت و بر همراهی عاطفی و تقسیم مسئولیت‌های خانوادگی تأکید داشت.
۲. ازدواج فردگرا که در پایان قرن بیستم گسترش یافت و بر رضایت فردی، انتخاب آزاد و انعطاف‌پذیری نقش‌ها استوار است. در این الگو، ازدواج نه «وظیفه اجتماعی» بلکه «وسیله‌ای برای رشد شخصی» محسوب می‌شود.

یکی از پیامدهای مستقیم این تحول افزایش آسیب‌پذیری ازدواج است. وقتی ازدواج بر پایه رضایت فردی استوار باشد، هرگونه کاهش در رضایت -چه عاطفی و چه اقتصادی- می‌تواند به سادگی به پایان رابطه منجر شود؛ درمقابل در جوامع سنتی، ازدواج به دلیل فشارهای اجتماعی، مذهبی و اقتصادی (مانند وابستگی مالی زنان) بسیار مقاوم‌تر است. چرلین می‌نویسد در جوامع مدرن باید هر روز درباره ازدواج تجدیدنظر شود؛ اگر رضایت از دست برود، رابطه به راحتی پایان

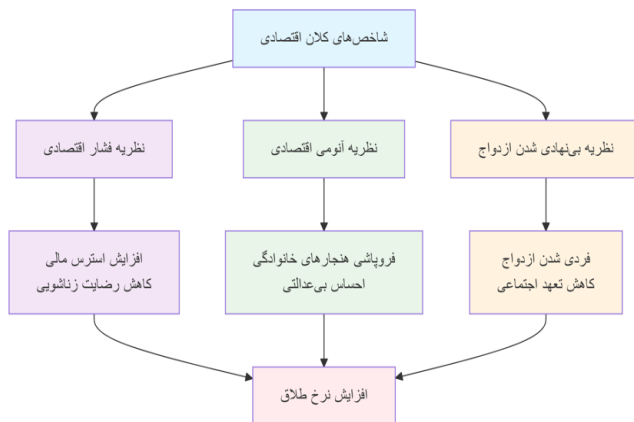
می‌یابد (لسیگ، ۲۰۱۰).

نظریهٔ آنومی اقتصادی

نظریهٔ آنومی اقتصادی در اندیشه‌های امیل دورکیم، جامعه‌شناس فرانسوی قرن نوزدهم، ریشه دارد. او در کتاب کلاسیک خود «خودکشی» (۱۸۹۷) مفهوم آنومی را وضعیتی از نبود نظم اجتماعی و فروپاشی هنجارها تعریف کرده است. این دو مقوله زمانی رخ می‌دهند که جامعه در معرض تغییرات ناگهانی و شدید مانند انقلاب صنعتی، بحران اقتصادی یا تحولات دموگرافیک قرار بگیرد. دورکیم در آثار خود از آنومی با مفاهیم و واژگان مختلفی مانند ناهنجاری، بی‌نظمی، شر، اختلال، آشوب و هرج‌ومرج، پریشانی و آشوب یاد می‌کند، اما تنها مترادف روشنی که او برای آنومی به کار برده است واژهٔ فرانسوی Deregulation به معنای «فساد و انحراف اخلاقی» است (مارکس، ۱۹۷۴). دورکیم در موارد دیگر، آنومی را «بیماری اخلاقی»، «ضد اخلاق» متناقض با هرگونه اخلاق و نقطهٔ مقابل سلامت اخلاقی معرفی می‌کند (ویلیمز، ۲۰۰۷). از نظر دورکیم، اخلاق چیزی جز تعهد (احساس مسئولیت، وظیفه و پایبندی به قوانین) و سودمندی (احساس ارزش، سودمندی و مفید بودن قوانین نیست و هر دوی این‌ها در آنومی آسیب می‌بینند؛ به همین دلیل او بیان می‌کند آنومی وضعیتی است که در آن قوانین اجتماعی (هنجارها) برای کنشگران الزام‌آور نیستند و پیروی از آن‌ها مفید نیست (اولسون، ۲۰۰۸). آنومی مفهوم اصلی در جامعه‌شناسی است که تأثیر نبود هنجارهای اجتماعی را بر افراد و گروه‌ها آشکار می‌کند. آنومی در جامعهٔ سنتی اغلب ناشی از تحول ساختاری اجتماعی، مانند صنعتی شدن و شهرنشینی است (یان و پنگ، ۲۰۲۵). در چنین شرایطی، هنجارهای اخلاقی و اجتماعی، که رفتار افراد را هدایت می‌کنند، ضعیف یا ناپایدار می‌شوند و افراد احساس بی‌هدفی، اضطراب و گسیختگی می‌کنند. در دهه‌های اخیر، مفهوم آنومی به حوزهٔ اقتصاد گسترش یافته است. نظریهٔ آنومی اقتصادی استدلال می‌کند بی‌ثباتی‌های کلان اقتصادی، مانند نابرابری شدید، تورم سریع، بیکاری انبوه و فقر گسترده، نه تنها فشار مالی ایجاد می‌کنند، بلکه هنجارهای اجتماعی مربوط به خانواده، کار و مسئولیت‌پذیری را از بین می‌برند. در چنین جوامعی، افراد دیگر نمی‌توانند به آینده اعتماد کنند؛ همچنین هدف‌های بلندمدت (مانند ازدواج یا تأسیس خانواده) را ضعیف می‌بینند و روابط اجتماعی را موقت و قابل لغو می‌دانند (مسنر و روزنفیلد، ۲۰۰۷). خلاصهٔ کلی سنت آنومی این است که هر زمان قدرت هدایت هنجارهای مرسوم تضعیف شود، می‌توان انتظار نرخ بالای رفتار انحرافی را داشت (کوهن، ۱۹۶۵: ۶). در جوامعی که «موفقیت مادی» تنها معیار ارزش تلقی می‌شود، اما فرصت‌های دستیابی به آن نابرابر است (مانند جوامع با ضریب جینی بالا)، احساس

آنومی گسترده‌تر می‌شود و اعتماد اجتماعی کاهش می‌یابد. این اعتماد کاهش یافته تأثیر مستقیمی بر نهاد خانواده دارد. در زمینه طلاق، مفهوم آنومی اقتصادی توضیح می‌دهد که چرا نابرابری درآمد (ضریب جینی) قوی‌ترین پیش‌بینی کننده طلاق است؛ حتی قوی‌تر از بیکاری یا فقر؛ زیرا نابرابری، احساس بی‌عدالتی و ناتوانی در دستیابی به اهداف مطلوب (مانند خانه‌دار شدن و تأمین آینده فرزندان) را به وجود می‌آورد. در چنین شرایطی، ازدواج دیگر «پیمانی مقدس» یا «بنیان اجتماعی» نیست، بلکه «توافقی موقت» به شمار می‌آید که در صورت بروز فشار منحل می‌شود (ویلکینسون و پیکت، ۲۰۰۹). در کشورهایی با نابرابری زیاد (مانند آمریکا و انگلیس) نرخ طلاق بیشتر و سطح اعتماد اجتماعی در آن‌ها کمتر است. در کشورهایی با شاخص‌های نابرابری و تورم بالا، نرخ طلاق و هم‌زمان نرخ جرم افزایش می‌یابد که هر دو نشانه‌هایی از فروپاشی هنجارهای اجتماعی‌اند.

الگوی نظری تحقق و فرضیه‌ها

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

فرضیه‌های تحقیق

الف) فرضیه اصلی

– به نظر می‌رسد بین شاخص‌های کلان اقتصادی با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری وجود دارد.

(ب) فرضیه فرعی

- به نظر می‌رسد بین ضریب جینی با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین نرخ بیکاری با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری مشاهده می‌شود.
- به نظر می‌رسد بین نرخ تورم با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد رابطه معناداری بین نرخ شهرنشینی با گرایش زوجین به طلاق وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین شاخص نرخ مشارکت با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری مشاهده می‌شود.
- به نظر می‌رسد بین اشتغال سرپرست خانوار با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین بار تکفل خانوار با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری دیده می‌شود.
- به نظر می‌رسد رابطه معناداری بین میزان درآمد خانوار با گرایش زوجین به طلاق وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین نرخ فقر با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری مشاهده می‌شود.
- به نظر می‌رسد بین نرخ صنعتی شدن با گرایش زوجین به طلاق رابطه معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر، از روش فراتحلیل کمی استفاده شده است. این روش به منزله چارچوب روش‌شناختی اصلی برای ترکیب نظام‌مند یافته‌های مطالعات پیشین در زمینه رابطه شاخص‌های کلان اقتصادی با نرخ طلاق در ایران به‌شمار می‌آید. جامعه آماری پژوهش شامل ۴۵ مطالعه منتشرشده در بازه زمانی ۱۳۸۸-۱۴۰۳ است که به بررسی تأثیر متغیرهای اقتصادی بر طلاق پرداخته‌اند. حجم نمونه کلی در این فراتحلیل مبتنی بر داده‌های ثانویه و کلان این مطالعات است. ملاک‌های ورود مطالعات به فراتحلیل عبارت‌اند از: مرتبط بودن با موضوع پژوهش، داشتن داده‌های کمی و آماری لازم مانند ضرایب هم‌بستگی، اندازه اثر یا مقادیر p -value، قابلیت استخراج اطلاعات مورد نیاز برای محاسبه اندازه اثر و انتشار در بازه زمانی تعیین‌شده. ملاک‌های خروج نیز شامل نبود داده‌های کمی لازم، تمرکز صرف بر عوامل غیراقتصادی و شفافیت نداشتن در روش‌شناسی یا گزارش نتایج بود. شیوه نمونه‌گیری به صورت هدفمند و نظام‌مند و با

جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی از جمله پایگاه‌های مگیران، نورمگز، سید و پژوهشگاه علوم انسانی صورت گرفت؛ همچنین از روش دردسترس برای تکمیل نمونه استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با نرم‌افزار CMA صورت گرفت. مراحل فراتحلیل به این صورت بود که ابتدا مطالعات مرتبط با جست‌وجوی نظام‌مند در پایگاه‌های علمی شناسایی شدند؛ سپس با اعمال ملاک‌های ورود و خروج مطالعات واجد شرایط انتخاب شدند. در مرحله بعد، استخراج و کدگذاری داده‌های لازم از هر مطالعه صورت گرفت. پس از آن، اندازه اثر هر مطالعه محاسبه شد و در نهایت با استفاده از مدل اثرات تصادفی ارزیابی اندازه اثر ترکیبی صورت گرفت.

یافته‌های پژوهش

براساس جدول ۲، الگوی اقتصادی با سهم ۲۴٫۴ درصدی در صدر قرار گرفته است. این امر نشان می‌دهد در تحلیل طلاق، عوامل عینی و ملموس مانند بیکاری، تورم، مشکلات معیشتی و فشارهای مالی مهم‌ترین عوامل مؤثر در نظر گرفته می‌شوند. در این چارچوب، طلاق تا حد زیادی پاسخ به نابسامانی‌های کلان اقتصادی و ناتوانی خانوار در تأمین نیازهای اولیه است. در رتبه دوم، الگوی تضاد ۲۰ درصد از مطالعات را به خود اختصاص داده است. این جایگاه نشان می‌دهد طلاق پیامد مستقیم کشمکش‌های ساختاری در جامعه است. این کشمکش‌ها می‌توانند در سطوح مختلف از جمله تضاد بین جنسیت‌ها بر سر منابع قدرت، تضاد طبقاتی، یا تقابل میان ارزش‌های سنتی و مدرن در تعریف نهاد خانواده رخ دهند. سهم تقریباً برابر الگوی کارکردگرایی و الگوی جغرافیایی-محیطی (هرکدام ۱۵٫۶ درصد) بعد سومی به این تحلیل می‌افزاید. از نگاه کارکردگرایی، طلاق نشانه‌ای از اختلال در کارکردهای حیاتی نهاد خانواده و کاهش انسجام اجتماعی است. از سوی دیگر، الگوی جغرافیایی-محیطی بر نقش تعیین‌کننده زندگی شهری، مهاجرت، آپارتمان‌نشینی و گمنامی در سست کردن پیوندهای خانوادگی و فراهم کردن بستر برای طلاق تأکید می‌کند. در سطحی خردتر، الگوی کنش متقابل نمادین با سهم ۱۳٫۳ درصدی بر فرایندهای ذهنی و ارتباطی متمرکز است. این رویگاه بر فروپاشی ارتباطات، تفسیرهای متفاوت زوجین از نقش‌ها و از بین رفتن فهم مشترک از زندگی ناشویی به‌منزله عوامل محرک طلاق تأکید دارد. در نهایت، الگوهای ترکیبی با ۱۱٫۱ درصد نشان می‌دهند بخشی از پژوهشگران به پیچیدگی چندبعدی پدیده طلاق واقف‌اند و برای تبیین جامع‌تر آن، از تلفیق چند چارچوب نظری بهره می‌برند. در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت تصویر ترسیم‌شده حاکی از آن است که طلاق در ادبیات پژوهشی ایران، اغلب نه یک شکست فردی، بلکه بازتاب و پیامد بحران‌های کلان اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی در سطح خرد نهاد خانواده به‌شمار می‌آید.

جدول ۲. فراوانی پارادایم‌های استفاده شده

مؤلفه‌ها	فراوانی تکرار در پژوهش		درصد
الگوی جامعه‌شناسی	الگوی کارکردگرایی	۷	۴۹,۰۸
	الگوی تضاد	۹	
	الگوی کنش متقابل نمادین	۶	
الگوی اقتصادی	۱۱	۲۴,۰۴	
الگوی جغرافیایی-محیطی (شهری)	۷	۱۵,۰۶	
الگوهای ترکیبی	۵	۱۱,۰۱	
جمع	۴۵	۱۰۰	

جدول ۳ به وضوح نشان می‌دهد مطالعات تجربی در ایران، اولویت اول خود را به مسائل اقتصادی و بازار کار اختصاص داده‌اند. متغیر «نرخ بیکاری» با سهم ۲۶,۰۸ درصد نه تنها پرتکرارترین متغیر است، بلکه شکاف فراوانی با سایر متغیرها دارد. این امر نشان‌دهنده آن است که بیکاری به منزله مهم‌ترین چالش و دغدغه در حوزه اجتماعی-اقتصادی ایران در کانون توجه پژوهشگران قرار گرفته است. سه متغیر «نرخ بیکاری» (۲۶,۰۸ درصد)، «نرخ تورم» (۱۲,۰۶ درصد) و «میزان درآمد خانوار» (۱۱,۰۸ درصد) در کنار هم، حدود ۵۱,۰۲ درصد کل تمرکز مطالعات را تشکیل می‌دهند. این سه‌گانه هسته مرکزی «شاخص فلاکت» مفهومی را شکل می‌دهند. این الگو حاکی از آن است که محققان مسئله را در قالب بحران چندبعدی اقتصادی می‌بینند که در آن نبود شغل (بیکاری)، کاهش قدرت خرید (تورم) و سطح پایین رفاه (درآمد) هم تنیده شده‌اند. اگرچه متغیرهای اقتصادی غالب هستند، متغیرهای ساختاری-اجتماعی نیز سهم قابل توجهی دارند:

۱. شهرنشینی (۸,۰۷ درصد): نشان‌دهنده توجه به تأثیرات گذار به جامعه شهری و چالش‌های مرتبط با آن دارد.
۲. بار تکفل خانوار (۶,۰۳ درصد): این متغیر حاکی از توجه به فشارهای اقتصادی خانوار بر خلیات و رفتارهای آنهاست.
۳. متغیر «نرخ صنعتی شدن»: این متغیر با سهم ۶,۰۳ درصد جایگاه کمتری از متغیرهای مشکل‌محور مانند بیکاری و تورم دارد.

جدول ۳. فراوانی متغیرهای تحقیق

مؤلفه‌های شاخص کلان اقتصادی	فراوانی تکرار در پژوهش	درصد
ضریب جینی	۳۴	۲۶،۸
نرخ بیکاری	۱۵	۱۱،۸
نرخ تورم	۱۶	۱۲،۶
نرخ شهرنشینی	۱۱	۸،۷
نرخ مشارکت اقتصاد	۱۱	۸،۷
اشتغال سرپرست خانوار	۷	۵،۵
بار تکفل خانوار	۷	۵،۵
میزان درآمد خانوار	۸	۶،۳
نرخ فقر	۸	۶،۳
نرخ صنعتی شدن	۸	۶،۳
جمع	۱۰۰	۱۰۰

در جدول ۴ عوامل زیر به‌دست آمده‌اند:

الف) عامل زوال زناشویی

- ضریب جینی با اندازه اثر ۰،۴۱ و رابطه مثبت و معنادار نشان می‌دهد نابرابری در توزیع درآمد یکی از مهم‌ترین عوامل افزایش‌دهنده نرخ طلاق است. تمرکز ثروت در دست تعدادی محدود و فقر نسبی گسترده سبب ایجاد تنش‌های اجتماعی و اقتصادی درون خانواده‌ها می‌شود و بر پایداری زناشویی تأثیر می‌گذارد.

- نرخ بیکاری نیز با اندازه اثر ۰،۳۸ و رابطه مثبت و معنادار حاکی از آن است که بیکاری به‌منزله فشار اقتصادی مستقیم، به اضطراب، کاهش عزت‌نفس و اختلافات خانوادگی می‌انجامد که درنهایت به افزایش طلاق منجر می‌شود.

- نرخ تورم با اندازه اثر ۰،۳۵ و رابطه مثبت نشان می‌دهد کاهش قدرت خرید و بی‌ثباتی قیمت‌ها هزینه‌های زندگی را افزایش می‌دهد و تحمل مالی زوجین را به چالش می‌کشد. این فشار مالی، به‌ویژه در خانواده‌هایی با درآمد پایین، احتمال طلاق را افزایش می‌دهد.

- نرخ شهرنشینی با اندازه اثر ۰،۲۹ و رابطه مثبت بیانگر آن است که انتقال به محیط‌های شهری، با وجود فرصت‌های اقتصادی بیشتر، با تضعیف شبکه‌های حمایتی خانوادگی، افزایش تنوع گزینه‌های زناشویی و تغییر در ارزش‌های سنتی، به افزایش نرخ طلاق کمک می‌کند.

- بار تکفل خانوار با اندازه اثر ۰،۲۷ و رابطه مثبت نشان می‌دهد هرچه تعداد افراد تحت تکفل در خانوار بیشتر باشد، فشار مالی و روانی بر سرپرست خانوار و همچنین احتمال بروز تنش

و در نهایت طلاق افزایش می‌یابد.

- نرخ فقر با اندازه اثر ۰.۳۳ و رابطه مثبت حاکی از آن است که زندگی در شرایط فقر، با محدودیت منابع، دسترسی ناکافی به خدمات اولیه و ایجاد احساس ناامیدی، پایه‌های پایداری خانواده را تضعیف می‌کند.

- نرخ صنعتی شدن با اندازه اثر ۰.۲۲ و رابطه مثبت نشان‌دهنده آن است که تحولات ساختاری در اقتصاد و انتقال نیروی کار به بخش صنعت، اگرچه از نظر اقتصادی مثبت محسوب می‌شود، ممکن است با تغییر الگوهای اشتغال، افزایش طرح‌های موقت و دورکاری و تغییر در تعاملات اجتماعی، به‌طور غیرمستقیم بر ناپایداری خانواده تأثیر بگذارد.

(ب) عامل ثبات و استحکام

- میزان درآمد خانوار با اندازه اثر ۰.۳۱- و رابطه منفی و معنادار نشان می‌دهد افزایش درآمد خانوار به‌طور قابل توجهی نرخ طلاق را کم می‌کند. درآمد بیشتر امکان دسترسی به خدمات بهداشتی، آموزشی و تفریحی را به‌وجود می‌آورد و فضایی آرام‌تر برای تعاملات خانوادگی ایجاد می‌کند.

- اشتغال سرپرست خانوار با اندازه اثر ۰.۲۵- و رابطه منفی نشان می‌دهد اشتغال پایدار سرپرست خانوار (چه مرد و چه زن) عامل ثبات بخش اقتصادی است که نقش مهمی در کاهش نرخ طلاق دارد. این امر از طریق تأمین منظم درآمد، افزایش اعتماد به نفس و کاهش وابستگی مالی اتفاق می‌افتد.

- نکته مهم نقش نرخ مشارکت اقتصادی است که با اندازه اثر ۰.۱۵- و رابطه منفی و معنادار حاکی از آن است که مشارکت عمومی جمعیت در بازار کار، به‌منزله شاخصی کلان رابطه‌ای ثبات بخش با نرخ طلاق دارد. این یافته از فرضیه «ثبات بخشی اقتصادی مشارکت اقتصادی» حمایت می‌کند؛ یعنی هرچه میزان مشارکت افراد در فعالیت‌های اقتصادی جامعه بیشتر باشد، احتمال ثبات در ساختارهای اجتماعی، از جمله خانواده، افزایش می‌یابد. این مشارکت از طریق تقویت احساس هویت، ارتقای موقعیت اجتماعی، افزایش درآمد کلان و کاهش نرخ بیکاری، به کاهش فشارهای اقتصادی که منجر به طلاق می‌شوند کمک می‌کند؛ بنابراین، نرخ مشارکت اقتصادی به‌منزله شاخص کلان نشان‌دهنده سلامت و پویایی اقتصاد است که به‌طور غیرمستقیم بر پایداری خانواده تأثیر مثبت می‌گذارد.

جدول ۴. تأثیر مؤلفه‌های شاخص کلان اقتصادی بر نرخ طلاق زوجین

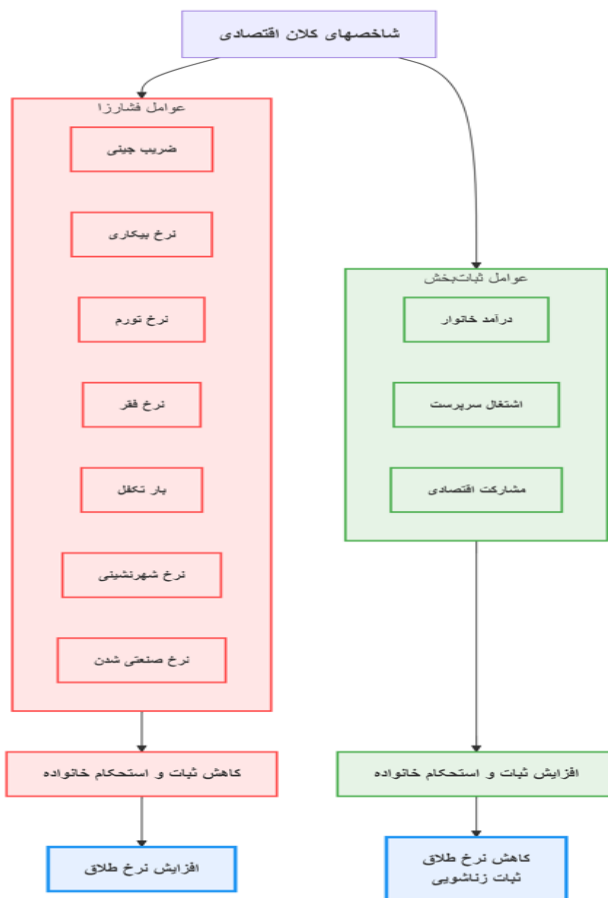
مؤلفه‌ها		Effect size	lower	upper	Z	sig
عوامل زناشویی (اقل)	ضرب جینی	۰,۴۱	۰,۳۷	۰,۴۵	۹,۱۲	۰,۰۰۰
	نرخ بیکاری	۰,۳۸	۰,۳۴	۰,۴۲	۸,۶۵	۰,۰۰۰
	نرخ تورم	۰,۳۵	۰,۳۱	۰,۳۹	۸,۰۱	۰,۰۰۰
	نرخ شهرنشینی	۰,۲۹	۰,۲۵	۰,۳۳	۶,۸۷	۰,۰۰۰
	بار تکفل خانوار	۰,۲۷	۰,۲۳	۰,۳۱	۶,۴۵	۰,۰۰۰
	نرخ فقر	۰,۳۳	۰,۲۹	۰,۳۷	۷,۷۸	۰,۰۰۰
	نرخ صنعتی شدن	۰,۲۲	۰,۱۸	۰,۲۶	۵,۵۶	۰,۰۰۰
عوامل اجتماعی (بیشتر)	نرخ مشارکت اقتصادی	-۰,۱۵	-۰,۱۹	-۰,۱۱	-۳,۸۹	۰,۰۰۰
	اشتغال سرپرست خانوار	-۰,۲۵	-۰,۲۹	-۰,۲۱	-۶,۱۲	۰,۰۰۰
	میزان درآمد خانوار	-۰,۳۱	-۰,۳۵	-۰,۲۷	-۷,۵۴	۰,۰۰۰

جدول ۵ نشان می‌دهد شاخص کلان اقتصادی به‌عنوان مجموعه‌ای یکپارچه اثر کلی بسیار قوی و مثبت با اندازه اثر ۰,۴۸ و سطح معناداری ۰,۰۰۰ بر نرخ طلاق زوجین دارد. تمام مؤلفه‌های اقتصادی بررسی شده در کنار هم تأثیر تجمعی و معناداری بر افزایش نرخ طلاق دارند؛ به عبارت دیگر، وضعیت کلی اقتصاد کلان کشور با تأثیر بر عوامل فردی و خانوادگی به‌منزله عامل ساختاری تعیین‌کننده در پایداری یا ناپایداری خانواده‌ها عمل می‌کند. این اثر کل، حتی از تأثیر قوی‌ترین متغیرهای تکی (مانند ضرب جینی) نیز فراتر است که نشان‌دهنده طبیعت ترکیبی و تعاملی عوامل اقتصادی در شکل‌گیری رفتارهای زناشویی‌اند.

جدول ۵. اثر کل شاخص کلان اقتصادی بر نرخ طلاق زوجین

Effect size	lower	upper	Z	sig
۰,۴۸	۰,۴۳	۰,۵۳	۱۰,۸۵	۰,۰۰۰

بر این اساس، سیاست‌های کلان اقتصادی که به کاهش نابرابری، بیکاری، تورم و فقر منجر شوند، به‌طور غیرمستقیم اما قابل‌توجه بر کاهش نرخ طلاق و تقویت بنیه خانواده‌های ملی مؤثر خواهند بود که در شکل زیر مدل نهایی آن تدوین شده است:

شکل ۲. مدل نهایی تحقیق (یافته‌های پژوهش)

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج این فراتحلیل، که بر پایهٔ سنتز نظام‌مند ۴۵ مطالعهٔ کمی در بازهٔ ۱۳۸۸-۱۴۰۳ انجام شد، به‌وضوح نشان می‌دهد پدیدهٔ طلاق در ایران را نمی‌توان فقط به عوامل فردی و روان‌شناختی تقلیل داد. این پدیده در بستری از تحولات کلان اقتصادی-اجتماعی رخ می‌دهد که از طریق سازوکارهای نظری تبیین‌شدنی هستند. طلاق پدیده‌ای شخصی یا اخلاقی نیست، بلکه شاخصی اجتماعی به‌شمار می‌آید که به‌طور عمیق و ساختاری به وضعیت اقتصاد کلان یک کشور وابسته است. یافته‌های تحقیق به‌وضوح نشان می‌دهند فشارهای اقتصادی کلان از طریق سازوکارهای مختلف به داخل خانواده نفوذ می‌کنند و عاملی تعیین‌کننده در تصمیم‌گیری‌های زناشویی

محسوب می‌شوند. این موضوع، لزوم توجه سیاست‌گذاران به ابعاد اجتماعی سیاست‌های اقتصادی را بیش‌ازپیش آشکار می‌کند. سیاست‌هایی که فقط بر رشد تولید ناخالص داخلی یا تورم متمرکز باشند، بدون توجه به پیامدهای توزیعی و اجتماعی خود ممکن است در درازمدت به تضعیف بنیه اجتماعی جامعه منجر شوند. در ادامه، یافته‌های تجربی این پژوهش در زیرمجموعه عوامل زوال و ثبات با اتکا به پیشینه تحقیق و سه چارچوب نظری اصلی مقاله (تصمیم عقلانی، بی‌نهادی شدن و آنومی اقتصادی) تحلیل و مقایسه شده‌اند.

الف) تحلیل عوامل زوال زناشویی در پرتو نظریه‌ها و پیشینه تحقیق

یافته‌های تجربی این پژوهش مؤید آن است که شاخص‌های نابرابری و بی‌ثباتی اقتصادی قوی‌ترین پیش‌بین‌های زوال کانون خانواده هستند؛ بر این اساس:

- ضریب جینی (با اثر ۰.۴۱): این یافته که نابرابری درآمدی قوی‌ترین عامل منفی است به‌طور مستقیم نظریه آنومی اقتصادی را تأیید می‌کند. از منظر این نظریه، نابرابری شدید (ضریب جینی ۰.۴) نه تنها شکاف مالی بلکه «شکاف هنجاری» ایجاد می‌کند. زمانی که جامعه بر موفقیت مادی تأکید دارد، اما راه‌های مشروع دستیابی به آن برای همه میسر نیست (مرتن، ۱۹۳۸) احساس بی‌عدالتی، ناامیدی و نبود انسجام اجتماعی گسترش می‌یابد. این وضعیت «آنومیک» تعهدات بلندمدت مانند ازدواج را تضعیف و آن را به رابطه‌ای «موقت و منحل‌شدنی» تبدیل می‌کند (ویلیکینسون و پیکت، ۲۰۰۹). این نتیجه با یافته‌های داخلی (مانند فعال‌جو و همکاران، ۱۳۹۶ و نوابخش، ۱۳۹۵) و خارجی (آدیخانوا و علیو، ۲۰۲۴؛ اشنایدر و هستینگز، ۲۰۱۵؛ بیل، ۲۰۲۴؛ آلا و همکاران، ۲۰۲۰ و گونزالس-وال و مارسن، ۲۰۱۸) هم‌سویی دارد.

- نرخ بیکاری (با اثر ۰.۳۸) و تورم (با اثر ۰.۳۵): این دو شاخص هسته مرکزی «شاخص فلاکت» را تشکیل می‌دهند. از منظر نظریه تصمیم‌گیری عقلانی (بکر، ۱۹۸۱)، بیکاری و تورم «هزینه‌های ادامه ازدواج» را به‌طور سرسام‌آوری افزایش می‌دهند و سبب کاهش شدید «منافع» آن (مانند امنیت مالی و آرامش) می‌شوند. زمانی که ازدواج دیگر از نظر اقتصادی «سودمند» نباشد خروج از آن به انتخابی عقلانی تبدیل می‌شود. این یافته، با پژوهش‌های داخلی (مثل صانعی قالیباف، ۱۳۹۳ و عسگری و بادپا، ۱۳۹۱) و خارجی (اشنایدر، ۲۰۲۳ و آدیخانوا و علیو، ۲۰۲۴) هم‌سویی دارد که بر فشار مستقیم این متغیرها تأکید دارند.

- شهرنشینی (با اثر ۰.۲۹): اثر مثبت شهرنشینی را می‌توان در چارچوب نظریه بی‌نهادی شدن ازدواج تحلیل کرد (چرلین، ۲۰۰۴). زندگی شهری با تضعیف شبکه‌های خویشاوندی و نظارت اجتماعی سنتی، ازدواج را از «نهاد اجتماعی الزام‌آور» به «رابطه فردی مبتنی بر رضایت»

تبدیل می‌کند. در این بستر، فردگرایی افزایش می‌یابد و «گزینه‌های جایگزین» زناشویی بیشتر در دسترس قرار می‌گیرند. این تحول یافته‌های پژوهش‌هایی مانند بنی‌هاشمی و همکاران (۱۳۹۷) و ملتفت و همکاران (۱۳۹۹) را تأیید می‌کند.

ب) تحلیل عوامل ثبات‌بخش در پرتو نظریه‌ها و پیشینه تحقیق

بر مبنای یافته‌ها، عواملی مانند ثبات اقتصادی، ارتقای میزان درآمد، بهبود فضای کسب‌وکار شغلی و مشارکت گسترده در بازار اقتصادی همچون سدی در برابر روند صعودی نرخ طلاق عمل می‌کنند؛ بر این اساس:

- درآمد خانوار (با اثر ۰.۳۱-) و اشتغال سرپرست خانوار (با اثر ۰.۲۵-): این دو متغیر ستون‌های اصلی ثبات اقتصادی هستند. از نگاه نظریه تصمیم عقلانی، درآمد بیشتر و اشتغال پایدار «منافع ملموس» ازدواج (امنیت، رفاه، سرمایه‌گذاری مشترک) را افزایش می‌دهند و «هزینه-فرصت» ترک آن را بالا می‌برد. این یافته با نتایج بیشتر مطالعات داخلی (از جمله دری نجف‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۰ و محمودیانی، ۱۳۹۹) و بین‌المللی (مانند آولا و همکاران، ۲۰۲۰) که بر نقش درآمد سرانه تأکید داشتند) هم‌خوانی کامل دارد.

- نرخ مشارکت اقتصادی (با اثر ۰.۱۵-): این یافته، که شاخصی کلان است، از جنبه‌ای نوین و کلان‌نگر از نظریه بی‌نهادی شدن حمایت می‌کند. در جامعه‌ای که نرخ مشارکت اقتصادی بالاست، افراد نه تنها از نظر مالی مستقل‌تر می‌شوند، بلکه از طریق درگیری در ساختارهای رسمی اقتصاد «اعتبار اجتماعی» و «هویت شهروندی» مستحکم‌تری پیدا می‌کنند. این امر به بازتولید «نهادهای اجتماعی» پایدار، از جمله نهاد خانواده، کمک شایانی می‌کند. این تحلیل یافته‌های پژوهش‌هایی مانند فزونی و کاشیان (۱۴۰۲) را تکمیل و تعمیم می‌دهد که بر نقش مثبت مشارکت زنان تأکید داشتند.

پژوهش حاضر با تلفیق کمی شواهد پراکنده و اعتباربخشی آن‌ها در برابر چارچوب‌های نظری به این نتیجه دست یافت که مسئله طلاق در ایران تا حد زیادی بازتاب «بحران آنومیک» در سطح کلان اقتصاد و «محاسبه عقلانی» در سطح خرد خانوار است. مداخله برای کاهش طلاق نیازمند رویکرد چندسطحی و سیاست‌گذاری یکپارچه است:

- در سطح کلان، سیاست‌هایی برای کاهش نابرابری (هدفمندسازی یارانه‌ها و اصلاح نظام مالیاتی)، ایجاد اشتغال پایدار و کنترل تورم، به‌طور غیرمستقیم اما مبنایی، با کاهش فشارهای آنومیک به تقویت بنیان خانواده کمک خواهند کرد.

- در سطح خرد، حمایت از درآمد خانوارهای کم‌درآمد و ارتقای مهارت‌های اشتغال‌پذیری،

محاسبه عقلانی زوجین را به نفع حفظ خانواده تغییر خواهد داد.

منابع

- ایمانزاده، و، محب، ن، عبدی، ر، و هنرمند عظیمی، م. (۱۴۰۰). شناسایی عوامل مؤثر بر طلاق و ارائه مدلی برای پیش‌بینی طلاق با استفاده از الگوریتم درخت تصمیم. مجله پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی، ۲، ۲۶۳-۲۴۷.
- باقری فام، ب، صادقی، ا. (۱۴۰۳). واکاوی عوامل کلیدی مؤثر بر افزایش طلاق در بین زوجین ساکن در شهر آباد. پژوهش‌های جامعه‌شناسی، ۲، ۲۹-۱.
- بنی‌هاشمی، ف، علی‌مندگاری، م، کاظمی‌پور، ش، و غلامی‌فشارکی، م. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر میزان طلاق استان‌های ایران با استفاده از مدل تحلیل مسیر. نشریه مطالعات جمعیتی، ۲، ۲۱۰-۱۸۱.
- حجتی‌زاده بهمدی، س. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر عوامل اقتصادی-اجتماعی بر سلامت روان زنان و مردان در استان‌های ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی.
- حسینی‌زاده، س. م، عسگری، ح، و بادپا، ب. (۱۳۹۱). اثر نوسانات موقت و پایدار درآمد خانوار بر طلاق در ایران. فصلنامه اقتصاد مقداری، ۹ (۱)، ۹۱-۱۱۵.
- درگاهی، ح، قاسمی، م، بیرانوند، ا. (۱۳۹۷). عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر طلاق در ایران با تأکید بر ادوار تجاری، آموزش و اشتغال زنان. نشریه اقتصاد و الگوسازی (شماره نامشخص)، ۱۲۰-۹۵.
- درّی نجف‌آبادی، ز، مهرآرا، م، غفاری، ف، و هژبرکیانی، ک. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر اشتغال زنان بر ازدواج و طلاق. فصلنامه اقتصاد و الگوسازی، ۱۲ (۲)، ۱۶۷-۱۹۵.
- دلدار، ف، فلاحی، م. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر طلاق در استان‌های ایران با تأکید بر عوامل اقتصادی. فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، ۳۴، ۱۵۴-۱۳۵.
- دلیری، ح. (۱۳۹۸). شناسایی متغیرهای اقتصادی مؤثر بر طلاق در ایران. فصلنامه مطالعات اجتماعی-روان‌شناختی زنان، ۱۷ (۲)، ۶۲-۳۵.

- دیهول، م.، احمدی، س.، میرفریدی، ا. (۱۳۹۵). رابطه توسعه و طلاق در ایران. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۹، ۱۸۰-۲۷۰.
- سروش، م. (۱۳۹۳). عوامل اقتصادی طلاق با تأکید بر بیکاری، تورم و اشتغال زنان پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم اقتصادی و اداری.
- سمواتیان، ز. (۱۳۹۹). تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر میزان طلاق خانوارهای ایرانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام‌نور استان البرز، مرکز پیام نور کرج.
- شاروبندی، ل.، کوشا، ا. و گودرزی بروجردی، م. ر. (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل عوامل و آثار پدیده طلاق: مورد مطالعه شهرستان دشتستان. نشریه امنیت انتظامی دریایی، (شماره نامشخص)، ۴۹-۶۱.
- شکری قره‌لر، ز. (۱۳۹۵). مطالعه اثر عوامل اقتصادی بر آسیب‌های اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهرا (س).
- شهودی خنچا، س. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر تفاوت نرخ طلاق در استان‌های ایران: رهیافت داده‌های پانل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اقتصادی.
- صادقی، ر. (۱۳۹۵). عوامل اقتصادی اجتماعی مؤثر بر طلاق جوانان در ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۳۲، ۱۸۹.
- صانعی قالیباف، ر. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر نرخ بیکاری و مخارج مصرفی خانوار بر نرخ ازدواج و طلاق در استان‌های ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی.
- عزیززاده، م. (۱۳۹۶). بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر ازدواج در ایران: مطالعه میان استانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پژوهشکده اقتصاد و مدیریت.
- عسکری ندوشن، ع.، شمس قهفرخی، م.، و شمس قهفرخی، ف. (۱۳۹۸). تحلیلی از مشخصه‌های اقتصادی اجتماعی مرتبط با طلاق در ایران. مجله پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۲، ۱۶-۱.

- عقیلی نودهی، ح.، سیدی، م.، مختاری ترشیزی، ح.، و صالح‌نیا، ن. (۱۴۰۲). رابطه بیکاری، تورم و مشارکت زنان در بازار کار با روند طلاق در ایران. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۲۳ (۸۹)، ۴۴-۴.
- فرخی‌فر، ب. (۱۳۹۱). تحلیل عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر جرم (مطالعه موردی استان‌های منتخب ایران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده اقتصاد و حسابداری.
- فرهادیان، ا.، فرهادیان، ف. (۱۴۰۳). تأثیر عوامل اقتصادی بر طلاق و راهکارهای روان‌شناسی مثبت‌نگر در تقویت خانواده. همایش ملی روابط سالم و روان‌شناسی مثبت‌نگر. (مقاله کنفرانس)
- فزونی، م. (۱۴۰۱). تأثیر مؤلفه‌های منتخب اقتصادی بر طلاق و ازدواج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سمنان، پردیس علوم انسانی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری.
- فزونی، م.، کاشیان، ع. (۱۴۰۲). تحلیلی بر مؤلفه‌های اقتصادی مؤثر بر میزان ازدواج و طلاق با تأکید بر مشارکت اقتصادی زنان. پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، ۱۱ (۳۱)، ۵۹-۹۱.
- فعال‌جو، ح.، ملا بهرامی، ا.، و امیری، ح. (۱۳۹۶). بررسی غیرخطی عوامل مختلف اقتصادی مؤثر بر وقوع جرم در ایران. فصلنامه مجلس و راهبرد، ۹۰، ۱۰۱-۱۲۴.
- فیض‌پور، م.ع.، شاکری حسین‌آباد، م. (۱۳۹۹). تأثیر نااطمینانی بازار کار بر طلاق در استان‌های ایران. مجله اقتصاد، ۵۵ (۱)، ۸۷-۱۱۳.
- قائمی اصل، م.، نصر اصفهانی، م.، شاه‌پرست، ا.، و توسلی عبدالآبادی، ن. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر کوتاه‌مدت و بلندمدت متغیرهای اقتصادی بر روند ازدواج و طلاق در ایران با تأکید بر کانال‌های کنترلی جنسی و آموزشی. نشریه زن در توسعه و سیاست، ۱۷ (۳)، ۴۸۷-۵۱۱.
- کشانی قاسمی، پ. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر کاهش دوام ازدواج زوجین جوان در منطقه ۲۲ شهر تهران سال ۱۳۹۳. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، مجتمع دانشگاهی ولیعصر (عج)، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.

- گلدانی، م.، زعفرانچی، ل. (۱۴۰۳). بررسی طلاق از منظر شاخص‌های کلان اقتصادی در ایران. فصلنامه زن و جامعه، ۱، ۸۲-۶۹.
- مبتفت، ح.، محبی، م.، شهیری، د.، و هاشمی، ف. (۱۳۹۹). پویایی طلاق در ایران با تأکید بر دوره ۱۳۹۳-۱۳۸۳. فصلنامه خانواده‌پژوهی، ۶۴، ۵۶۸-۵۴۷.
- مجدزاده، ن.، زینل‌زاده، ر. (۱۳۹۷). رابطه بین شاخص فلاکت و طلاق در ایران. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۷۱، ۳۳۷-۲۹۷.
- محمدی، ل. (۱۳۹۷). عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر احتمال طلاق در منطقه شهری استان‌های ایران با استفاده از ریزداده‌های طرح هزینه-درآمد خانوار و روش داده‌های شبه تابلویی در سال ۱۳۹۳. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم اقتصادی و اداری.
- محمودیان، ح.، خدامرادی، ح. (۱۳۸۹). بررسی رابطه طلاق و توسعه اقتصادی-اجتماعی در شهرستان‌های کشور سال ۱۳۸۵. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۳، ۴۱-۱۳.
- محمودیانی، س. (۱۳۹۹). تحلیل پدیده طلاق در بستر وضعیت فرهنگی-اقتصادی استان فارس طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۹. نشریه جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۲، ۱۴۷-۱۳۲.
- مشفق، م. (۱۳۹۵). سنجش اندازه اثر تعیین‌کننده‌های گرایش به طلاق در پیمایش‌های انجام‌شده طی دوره ۱۳۹۴-۱۳۷۴. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۹، ۴۱-۱.
- موسایی، م.، مهرگان، ن.، و گرشاسبی‌فخر، س. (۱۳۸۸). تأثیر سواد، شهرنشینی، هزینه خانوار و درآمد و توزیع آن بر نرخ طلاق در ایران (یک تحلیل سری زمانی). مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۰(۴)، ۱۷-۱.
- میل‌علمی، ز. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر احتمال طلاق در ایران با استفاده از روش داده‌های شبه‌تابلویی. فصلنامه زن و جامعه، ۱۱(۴۱)، ۱۵۰-۱۲۹.
- نصراللهی، ز.، غفاری‌گولک، م.، و پروا، ع. ا. (۱۳۹۲). عوامل تعیین‌کننده طلاق در ایران با تأکید بر عوامل اقتصادی. فصلنامه مطالعات اجتماعی-روان‌شناختی زنان، ۱، ۱۸۶-۱۶۵.
- نوابخش، م. (۱۳۹۵). بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر طلاق و ازدواج با تأکید بر تورم. پژوهش‌های جامعه‌شناسی، ۱۰(۴)، ۶۳-۴۵.

- نوابخش، م.، یوسفی، ن.، پژهان، ع. (۱۳۹۴). بررسی نشانگان اجتماعی گذار و طلاق. فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، (شماره نامشخص)، ۱۲۵.
- همتی، م.، حیدری، م. (۱۴۰۳). واکاوی عوامل کلیدی مؤثر بر افزایش طلاق بین زوجین ساکن در شهر آباده. مجله پژوهش‌های جامعه‌شناختی، ۱۸(۲)، ۱-۲۹.

References

- Adilkhanova, M., and Aliyev, K. (2024). Macroeconomic determinants of marriage and divorces in Azerbaijan. *Economics and Sociology*, 17(4), 145-158. doi:10.14254/2071-789X.2024/17-4/8
- Alola, A. A., Arikewuyo, A. O., Akadiri, S. S., and Alola, M. I. (2020). The role of income and gender unemployment in divorce rate among the OECD countries. *Journal of Labor and Society*, 23: 75-86.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Bagheri Fam, B., and Sadeghi, A. (2024). Analysis of key factors affecting the increase of divorce among couples living in Abadeh city. *Sociological Research*, 2, 1-29. (in persian)
- Bani Hashemi, F., Alimandgari, M., Kazemipour, S., and Gholami Fesharaki, M. (2018). Investigating factors affecting divorce rate in Iran's provinces using path analysis model. *Journal of Population Studies*, 2, 181-210. (in persian)
- Becker, G. S. (1981). *A treatise on the family*. Harvard University Press.
- Biel, M. (2024). Family ownership as a factor influencing the choice of goals of family businesses. *Polish Journal of Management Studies*, 29(2), 121-137. <https://doi.org/10.17512/pjms.2024.29.2.06>.
- Booth, A., and Johnson, D. R. (1988). Dimensions of marital change: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 50(1), 155-165. <https://doi.org/10.2307/352381>

- Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 848-861. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x>
- Cherlin, A. J. (2009). *The marriage-go-round: The state of marriage and the family in America today*. Knopf.
- Cohen, Albert K. (1965). The Sociology of the Deviant Act: Anomie Theory and Beyond. *American Sociological Review*, 30(1), 5-14
- Conger, R. D., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Conger, K. J., Simons, R. L., Whitbeck, L. B., ... and Melby, J. N. (1990). Linking economic hardship to marital quality and instability. *Journal of Marriage and the Family*, 52(3), 643-656.
- Dargahi, H., Ghasemi, M., and Biranvand, A. (2018). Economic and social factors affecting divorce in Iran with emphasis on business cycles, education and women's employment. *Journal of Economics and Modeling*, 95-120. (in persian)
- Darri Najafabadi, Z., Mehraara, M., Ghaffari, F., and Hejabr Kiani, K. (2021). Investigating the impact of women's employment on marriage and divorce. *Quarterly Journal of Economics and Modeling*, 12(2), 167-195. (in persian)
- De Graaf, P. M., and Kalmijn, M. (2006). Cohabitation, marriage, and remarriage: A test of role theory and the social exchange perspective. *European Sociological Review*, 22(1), 1-15. <https://doi.org/10.1093/esr/jci054>
- Deldar, F., and Fallahi, M. A. (2016). Investigating factors affecting divorce in Iran's provinces with emphasis on economic factors. *Quarterly Journal of Women and Family Cultural Education*, 34, 135-154. (in persian)
- Deliri, H. (2019). Identifying economic variables affecting divorce in Iran. *Quarterly Journal of Women's Social and Psychological Studies*, 17(2), 35-62. (in persian)
- Deyhol, M., Ahmadi, S., and Mirfardi, A. (2016). The relationship between development and divorce in Iran. *Social Work Research Journal*, 9, 180-217. (in persian)

- Durkheim, É. (1897). *Suicide: A study in sociology*. Free Press.
- González-Val, R., and Marcén, M. (2018). Unemployment, marriage and divorce. *Applied Economics*, 50(13), 1495-1508.
- Goode, W. J. (1993). *World changes in divorce patterns*. Yale University Press.
- Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Lawrence Erlbaum.
- Hajizadeh Bahmaei, S. (2022). *Investigating the impact of socio-economic factors on mental health of women and men in Iran's provinces (Master's thesis)*. Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Administrative Sciences and Economics. (in persian)
- Hochschild, A. R. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. Viking.
- Hosseini Zadeh, S. M., Asgari, H., and Badpa, B. (2012). The effect of temporary and permanent household income fluctuations on divorce in Iran. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, 9(1), 91-115. (In Persian)
- Imanzadeh, V., Moheb, N., Abdi, R., and Honarmand Azimi, M. (2021). Identifying factors affecting divorce and presenting a model for predicting divorce using decision tree algorithm. *Journal of Applied Psychological Research*, 2, 247-263. (In Persian)
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211-251. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Lundberg, S., and Pollak, R. A. (2005). Marriage as a firm: An economic model with applications. *American Economic Review*, 95(1), 3-27. <https://doi.org/10.1257/0002828053828580>
- Marks S., (1974). Durkheim's theory of anomie. *American Journal of Sociology*, 80(2). doi: 10.1086/225803
- Messner, S. F., and Rosenfeld, R. (2007). *Crime and the American Dream* (4th ed). Wadsworth.

- Musai, M., Fatemi Abhari, S. M., Garshasebi Fakh, S., Miri, S. (2014), Divorce Rate and Economic Factors in Iran March. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences. 4(3). Doi: 10.6007/IJARBS/v4-i3/740
- OECD. (2020). Family database: DIV\,• – Divorce rates. OECD Publishing.
- Olsen, M. (2008). Durkheim's two concepts of anomie. The Sociological Quarterly, 6(1): 37-44. doi: 10.1111/j.1533-8525.1965.tb02260.x
- Peterson Institute for International Economics. (2024). The Misery Index 2023: Global Findings. PIIE Working Paper No. 24-8.
- Raley, R. K., Sweeney, M. M. (2020). Divorce, repartnering, and stepfamilies: A decade in review. Journal of Marriage and Family, 82: 81–99.
- Roshanfekar, P., Zaman-Zadeh, A., Kalantari, A.H. (2012), Marriage of Economy and Divorce A Time Series Analysis in Iran (1976-2006), Australian Journal of Basic and Applied Sciences, 6(8): 377-383, 2012 ISSN 1991-8178
- Samavatian, Z. (2020). The impact of macroeconomic variables on divorce rate of Iranian households (Master's thesis). Payame Noor University of Alborz Province, Payame Noor Center of Karaj. (In Persian)
- Schneider, D., and Hastings, O. P. (2015). Socioeconomic variation in the effect of economic conditions on marriage and nonmarital fertility in the United States: Evidence from the Great Recession. Demography, 52(6), 1893-1915
- Schneider, D. (2023). Economic determinants of divorce in Europe: The role of unemployment and job instability. European Sociological Review, 39(1), 45-62.
- Sharoubandi, L., Kosha, A., and Goodarzi Boroujerdi, M. R. (2016). Investigation and analysis of factors and effects of divorce phenomenon: Case study of Dashtestan county. Marine Police Security Journal, 49-61. (In Persian)

- Soroush, M. (2014). Economic factors of divorce with emphasis on unemployment, inflation and women's employment (Master's thesis). University of Mazandaran, Faculty of Economics and Administrative Sciences. (In Persian)
- Tanaka, S., and Chen, Y. (2022). The great recession and divorce: Counter-cyclical effects in East Asia. *Demographic Research*, 47, 855-878.
- United Nations. (2021). Principles and recommendations for population and housing censuses (Rev. 3). United Nations.
- Wallerstein, J. S., and Blakeslee, S. (1989). *Second chances: Men, women, and children a decade after divorce*. Houghton Mifflin.
- Wilkinson, R., and Pickett, K. (2009). *The spirit level: Why greater equality makes societies stronger*. Bloomsbury Press.
- Willis C. (2007). Durkheim's concept of anomie: some observations. *Sociological Inquiry*, 52: 106 - 113. Doi: 10.1111/j.1475-682X.1982.tb01242.x
- World Bank. (2018). *Women, business and the law 2018*. World Bank Publications.
- Yan, F., Peng, Z. (2025). Ethical Analysis of Anomie: From Durkheim to the Digital Age. *Sociology Compass* 19(8). doi: 10.1111/soc4.70107